

VÁLASZ HOLLÁN MIKLÓS ÉSZREVÉTELEIRE

Hollán Miklós bíráló észrevételeit több ponton jogosnak tartom, és köszönöm neki, hogy felhívta a figyelmemet néhány tévedésemre. Írása jó lehetőséget adott arra is, hogy alaposabban kifejthessem az érveimet azokban a kérdésekben, amelyekben nem értek vele egyet. A következőkben sorban reagálok az egyes pontokban megfogalmazott ellenvetéseire, végül pedig a kritikával kapcsolatos általános megjegyzéseimet és fenntartásaimat összegzem.

*

1. Hollán Miklós szerint a törvényességi óvás eltérése kapcsán egy olyan hivatkozás jelenik meg a bírói ítéletekben, amelyet én tévesen minősítettem technikainak. Az alkotmányra való hivatkozást akkor neveztem „technikainak”, ahogyan az a szerző által idézett szövegrészletből is kiderül, ha a hivatkozás nem valamely jogalkalmazási dilemma, tehát egy nehéz kérdés megoldását szolgálja, hanem konkrét előírást tartalmaz. A hangsúly tehát azon van, hogy a példaként említett az esetekben nincs olyan komolyan vehető jogi érv, amelyet szembe lehetne állítani az Alkotmánybíróság határozatában foglalt egyértelmű előírással – amit Hollán Miklós sem vitat. A bíróság tehát nem „érdemben”, nem más jogi érv ellenében hivatkozott az Alkotmánybíróság döntésére, hanem azért, mert ennek következtében változtak a törvényességi óvás szabályai. Ezért kevésbé tartom fontosnak azt az egyébként jogos észrevételt, hogy a szóban forgó AB határozat valóban tekinthető „másodlagos normának”, mivel egy másik jogszabály szövegét állapítja meg.

Ez a megállapítás egyébként nem is azt indokolná, hogy teremtsünk az ilyen (jogszabály-módosító hatású) alkotmánybírósági döntésekre való hivatkozások számára egy önálló kategóriát. Hollán Miklós gondolatmenetéből – amelyből az tűnik ki, hogy nem elengedhetetlenül szükségesek az ilyen jellegű hivatkozások – sokkal inkább az következik, hogy azt vizsgáljuk meg, nem csupán „díszítőelemként” szerepel-e az alkotmánybírósági döntésre való utalás. Úgy gondolom azonban, hogy a 9/1992. (I. 30.) AB határozat nem egyszerűen „törvényt módosított”, hanem egy évtizedek óta alkalmazott jogin-

tézmény alapvető szabályait semmisítette meg. Az általam példaként felhozott határozatokból kiderül: a Legfelsőbb Bíróság szükségesnek látta, hogy tudatosítsa az alsóbb fokú bíróságokkal, milyen alkotmányos alapokon nyugszik egy ilyen súlyú változás – amelynek következtében az egyébként jogszerű és megérdemelt büntetések kiszabása maradt el. Ennek „technikai” megoldása volt az alkotmánybírósági döntésre való hivatkozás.

2. A „halállal is büntethető cselekmény” kategóriájának értelmezése kapcsán tartalmilag egyetértek Hollán Miklóssal. Átgondolva a megyei bíróság és a Legfelsőbb Bíróság álláspontját, úgy vélem, hogy valóban sokkal közelebb áll az általam is eszményként ábrázolt alkotmányos ítélethez az a megoldás, amelyet a megyei bíróság alkalmazott. Komolyan véve a *nulla poena sine lege stricta* elvet, nem lehet az életfogytiglani büntetéssel helyettesíteni az alkotmányellenessé nyilvánított halálbüntetést. Azonban annak az állításomnak az érvényességét nem ingatja meg a kritika jogosságának elismerése, mely szerint nehezen indult az alkotmánybírósági döntések értelmezése a magyar bíróságokon. A halálbüntetés intézményének megsemmisítése után a nyitva maradt jogkérdés eldöntéséhez ugyanis szükség lett volna arra, hogy a Legfelsőbb Bíróság elemezze, mit követelt vagy legalábbis milyen irányt jelölt ki az Alkotmánybíróság halálbüntetést megsemmisítő döntése a határozat folytán keletkezett jogértelmezési kérdésben (erre a mozzanatra Hollán Miklós is utalt vitacikkében). Tehát annak eldöntése, hogy milyen büntetési tételkeret vonatkozik a fiatalkorúakra, nem egyszerűen egy büntetőjogi rendelkezés jelentésének feltárásában állt volna. A Legfelsőbb Bíróság azonban épp ezeket az implikációkat nem vette figyelembe.

Az ebben a kérdésben engem ért kritika hatására gondolkodtam el azon, hogy érdemes volna a bíróságok alkotmányhoz való viszonyának leírására kialakított tipológiát kibővíteni egy újabb kategóriával. Az általam felállított hármas felosztás ugyanis előfeltételezi, hogy a bíróság tisztában van azzal, milyen döntést követel(ne) meg az alkotmányosság, és ehhez képest alkalmazza döntésében az alkotmány valamely rendelkezését vagy az Alkotmánybíróság határozatát. Amint azonban ez a döntés is példáz-

za, számolnunk kell azzal a lehetőséggel, hogy a bíróság nem jut el odáig az érvelésben, hogy egyáltalán feltegye azt a kérdést, vajon melyik jogi megoldás áll inkább összhangban az alkotmány elveivel és értékeivel. A vizsgált ügyben a Legfelsőbb Bíróság csupán a Btk. szűk értelemben felfogott dogmatikai egységességének biztosítására és vélelmezhetően bizonyos jogpolitikai megfontolásokra volt tekintettel, de nem tette mérlegre az alkotmányosság által támasztott igényeket. A határozat szövege alapján nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy miért nem jelent meg az indokolásban a releváns alkotmányos elv. Talán azért, mert a bíróság nem tudott volna olyan jogi érvet találni, amely felülírhatta volna a már idézett jogelvet, így, leegyszerűsítve az indokolást, egyszerűen ki sem tért a problémára. De az is lehet, hogy nem is került képbe a jogi probléma alkotmányossági dimenziója (bár ez utóbbi eset a megyei bíróság döntésének tartalmára tekintettel szinte teljes biztonsággal kizárható). Mindenesetre ebben az ügyben az alkotmányhoz való viszony egy új típusa bukkan fel, nevezetesen az, amikor nem hivatkozik a bíróság az alaptörvényre, holott annak helye lenne.

3. Hollán Miklós kritikájában következetlenségnek tartom, hogy amíg az előző esetben nagyfokú érzékenységet mutatott a jogszabályok alkotmányos értelmezése iránt, addig az Alkotmánybíróság által megsemmisített jogszabály alapján hozott határozat felülvizsgálata során alkalmazandó rendelkezések kérdésében már nem tartotta helyesnek az erre az aspektusra figyelemmel történő jogértelmezést. Írásából kitűnik, hogy maga sem tartotta teljesen világosnak az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény (Abtv.) 43. § (3) bekezdésének előírását. Álláspontommal szembeni fő érve az, hogy a törvényességi óvásnak ebben az esetben alkalmazandó, akkor hatályos szabályai nem tették lehetővé a bíróság számára, hogy az *ex nunc* hatállyal megsemmisített rendelkezés alkalmazásától eltekintsen abban az eljárásban, amely a jogszabály alkotmányellenessé nyilvánítása miatt indult. Gondolatmenete szerint erre csak az *ex tunc* hatályú megsemmisítés esetén kerülhetett sor. E következtetés azonban nem nyugszik biztos alapokon. Jól jelzi a bizonytalanságot, hogy Hollán Miklósnak komoly erőfeszítéseket kellett tennie ahhoz, hogy valamennyire meg tudja védeni ezt az álláspontját. Rendszertani értelmezéssel állapítja meg, hogy az Abtv. 43. § (3) bekezdése (a jogerősen lezárt büntetőeljárások felülvizsgálata) nem csupán az *ex nunc*, hanem az *ex tunc* hatályú megsemmisítésekre is vonatkozik. Ennek azért van jelentősége számára, mert ha az *ex tunc* hatályú megsemmisítésekre nem vonatkozna, akkor lo-

gikusan csak az lehetne az adott rendelkezés értelme, hogy az *ex nunc* megsemmisítések esetén visszamenőleges jóvátételt nyújtson az elítéltek számára – amely álláspont az én értelmezésemmel esik egybe. Ha viszont jól értem Hollán Miklós érvelését, akkor ő az *ex nunc* hatályú megsemmisítések esetében csak azt tartotta volna elfogadhatónak, ha a törvényességi óvás alapján a felülvizsgálati eljárás megindul, de a jogerős ítélet – mivel az elbíráláskor még nem volt jogszabálysértő – hatályban marad. Más tartalmú határozat meghozatalára csak *ex tunc* hatályú megsemmisítés folytán kerülhetett volna sor.

Véleményem szerint azonban szólnak jó érvek amellett, hogy az *ex nunc* hatályú megsemmisítés esetében is kötelező lett volna a törvényességi óvás alapján eljáró bíróság számára, hogy az alapügyben is levonja a jogszabály megsemmisítésének következményeit. Számomra világosnak látszik, hogy az értelmezés tárgyát képező jogszabályi rendelkezés az Abtv. 43. § (2) bekezdésében megállapított főszabály alól jelent kivételt. Magyarul: ebben az esetben kihat a megsemmisítés a már létrejött jogviszonyokra és kötelezettségekre is. Ha csupán az *ex tunc* hatállyal megsemmisített jogszabályok alapján hozott jogerős büntető ítéletek vonatkozásában kívánta volna a jogalkotó ezt a hatást elérni, akkor elegendő lett volna a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvényt (Ütv.) módosítani, és a legfőbb ügyész számára előírni a kötelező óvást. Onnantól kezdve a törvényességi óvás szabályai szerint járt volna el a bíróság az alapügy idejére is törvénytörővé minősített határozattal szemben. A (3) bekezdés rendelkezését épp az hívhatta életre, hogy az *ex nunc* hatályú megsemmisítés automatikusan nem vezetett volna ugyanerre a következményre.

Azt elismerem, hogy normakollízióval nézett szembe a Legfelsőbb Bíróság, mivel a törvényességi óvás akkori szabályozása valóban a jogerős ítélet meghozatalakor hatályos jogi előírásokat rendelt alkalmazni az óvás folytán indult eljárásokra. De ez nem jelenti azt, hogy a büntetőeljárás szabályainak kellett volna elsőbbséget biztosítani a dilemma eldöntésekor. Úgy vélem, hogy a két, egyaránt törvényszövegen alapuló megoldás közül helyesebb lett volna a kollízió olyan módon történő megszüntetése, amely figyelemmel van a kérdéses rendelkezés alkotmányos jelentőségére (az alkotmányellenes jogszabály által okozott hátrány kompenzálására). Ilyen módon a törvényességi óvás általános szabályaihoz képest kivételeként, *lex specialis*ként lehetett volna felfogni azt az esetet, amikor az AB döntése nyomán válik egy határozat utólag törvénytörővé.

A fenti gondolatmenetre tekintettel kap értelmet az a Hollán Miklós által szintén bírált megjegyzé-

sem, amely szerint „[p]aradox módon éppen az egyik ilyen határozat (BH 1994. 1.) hivatkozott arra, hogy a Magyar Köztársaságban kizárólagosan az AB jogosult a jogszabályok felülvizsgálatára”. A Legfelsőbb Bíróság ugyanis álláspontom szerint olyan módon értelmezte a 43. § (3) bekezdését, amelynek következtében azt alkalmazhatatlanná nyilvánította – legalábbis a tipikusan előforduló *ex nunc* hatályú megsemmisítések vonatkozásában.

Abban a pontban a kritika helytálló, hogy az eredeti cikkben idézett 2006-os döntés valóban megváltozott jogszabályi alapokon nyugszik, ezért indokolása nem tekinthető az általam elemzett jogszabály-értelmezésben kifejtett álláspont revideálásának. Azt azonban remélem, hogy Hollán Miklóssal ellentétben a többi olvasó nem a jogszabályok rendesbíróságok általi alkotmányossági kontrolljára vonatkoztatta ez utóbbi kitételemet. A szövegkörnyezetből szerintem egyértelműen kiderül, hogy itt a fenti probléma kapcsán kifejtett jogértelmezés megváltozásáról írtam.

4. A mentelmi joggal összefüggő ügygel kapcsolatban Hollán Miklós azt a kifogást támasztja, hogy – állításommal szemben – az alkotmányt csupán technikai jelleggel és nem érdemben alkalmazta a bíróság, a bírói döntésben szereplő AB határozat pedig csak díszítőelemként szerepel az érvelésben, és valójában nem járult hozzá a jogalkalmazási dilemma eldöntéséhez, sőt ebben a döntésében az Alkotmánybíróság – szintén az állításommal szemben – nem is végzett alkotmányértelmezést.

Valóban pontatlan volt a megfogalmazásom, mert abból azt lehetett kiolvasni, hogy külön-külön tekintettem érdemének és helyénvalónak az alkotmányra magára és az Alkotmánybíróság által hozott döntésre való hivatkozást. Az elemzésből azonban kitűnik, hogy a bírói érvelés szempontjából az Alkotmánybíróság határozatát tekintettem kulcsfontosságúnak, amelyen keresztül érvényesültek az alkotmányból a képviselők mentelmi jogára vonatkozó követelmények. Ugyanakkor nyilvánvalóan nem lenne kielégítő ez a válasz, ha igaza lenne a bírónak abban, hogy az AB határozat valójában nem is értelmezte az alkotmányt. Ha csupán a határozat rendelkező részére figyelünk, akkor tényleg azt látjuk, hogy az Alkotmánybíróság visszautasította az alkotmány vonatkozó rendelkezéseinek értelmezését. Az indokolásban viszont értelmezi az országgyűlési képviselők jogállásáról szóló 1990. évi LV. törvényt (Kjtv.), amelyet az „Alkotmány 20. § (5) és (6) bekezdésnek végrehajtására alkottak meg” [7/1997. (II. 28.) AB határozat, ABH 1997, 72, 75.]. Ebből következik, hogy az AB alkotmányos jelentőséget tulajdonított a törvénynek és a törvény helyes értelmezésének (más-

különbön valószínűleg bele sem ment volna e kérdések tárgyalásába). Álláspontom szerint nekünk sincs arra okunk, hogy ebben az Országgyűlés működése szempontjából alapvető jelentőségű kérdésben ne osszuk az Alkotmánybíróság felfogását és ne tekintsük alkotmányértelmezésének azt, amikor annak értékrendjét érvényesíti az arra hivatott szerv egy másik jogszabály értelmének feltárásakor.

A tanulmányom következtetéseire tekintettel fontosabb ellenvetés ugyanakkor az, hogy az AB határozatra történő hivatkozás nem jelentett érdemi hozzájárulást az érveléshez. Hollán Miklós szerint logikai értelemezéssel is el lehetett volna jutni a helyes megoldáshoz. Szerintem azonban ennél bonyolultabb a helyzet. Az világos, hogy a képviselői minőségben végzett munkára vonatkozó, korlátlan ideig tartó („örök”) mentesség kapcsán a törvény kimondottan rendelkezik arról, hogy ez a jog a volt képviselőt is megilleti, a feltételes mentesség szabályozásakor viszont nem említi a volt képviselőt. Arról azonban kifejezetten nem szól a törvény, ahogyan erre az AB határozat is rámutat [7/1997. (II. 28.) AB határozat, ABH 1997, 72, 76.], hogy ez a feltételes mentesség mikor szűnik meg. Így értelmesen felvethető az az elvi kérdés, hogy a Btk. büntethetőségi akadályokról rendelkező szabályozásába miként illeszkedik a feltételes mentelmi jog. Létezik ugyanis olyan büntethetőségi akadály, amely korlátlan ideig kizárja a felelősségre vonást akkor is, ha maga az akadály csupán a cselekmény elkövetésekor állt fenn (gyermekkor, kóros elmeállapot). Ebből kiindulva lehet érvelni amellett is, hogy az Országgyűlés tagjainak jó okuk lehet arra, ha egy adott esetben megtagadják a képviselő kiadását, és az a helyes, ha ezt a döntést a büntetőügyben eljáró hatóságok később is tiszteletben tartják. A Kjtv. logikai értelmezése alapján ezt a dilemmát nem tudjuk megnyugtatóan eldönteni. Az Alkotmánybíróság határozatát azért tekintem érdemi és helyénvaló hivatkozásnak, mert megnyitotta az utat a bíróság számára, hogy a Kjtv. rendelkezéseinek egymásra vonatkoztatásával döntse el a felmerült jogkérdést. Ezt azáltal tette, hogy nem támasztott alkotmányossági kifogást e megoldással szemben a hivatkozott határozatban.

5. A közügyektől való eltiltás alkalmazhatóságának problémáját illetően a kritikus tárgyi tévedése, hogy a bíróság nem csupán egyetlen alkotmányos rendelkezésre hivatkozott, hanem – ahogyan az eredeti cikkben is szerepel – kettőre, nevezetesen a választójogról rendelkező 70. §-ra és a kötelező katonai szolgálatot előíró 70/H. §-ra (bár ez utóbbi a paragrafus számának megjelölése nélkül történt, bíróság csak „az Alkotmány értelmében” fordulatot használt [BH 2001. 205.]). Ennek felemlítése nem csu-

pán szörszálhasogatás a részemről, ugyanis az eset vizsgálatakor annak tulajdonítottam nagy jelentőséget, hogy a büntetőbírói gyakorlatban igen ritkák az alkotmányos hivatkozások, ebben a döntésben viszont két ízben is felhívta a bíróság az alkotmány rendelkezéseit.

Úgy látom, hogy ez a kontextus elkerülte bírálóm figyelmét. Hollán Miklósnak akkor lenne igaza, ha más ügyekben is mindig vagy legalábbis számos alkalommal hivatkoznának a bíróságok közvetlenül az alkotmányra akkor, amikor létezik azonos vagy hasonló normatartalmú szabályozás más jogszabályban is. Az általam megvizsgált döntések alapján azonban az a kép rajzolódott ki, hogy az ilyen alkalmazás meglehetősen ritka. Nem azt állítottam tehát, hogy az adott eset vonatkozásában ne lett volna helyes az alkotmány idézése, hanem arra utaltam, hogy értelmes rákérdezni arra, mi lehet az oka ebben az ügyben a bíróság alkotmány iránti érzékenységének.

Hollán Miklósnak van egy olyan ellenvetése is, amely szerint az alkotmány meghivatkozásával nem is tudta volna ellensúlyozni a bíróság az érvelés gyenge pontjait, mert az alkotmányos hivatkozások nem az indokolás jogilag aggályos részében bukkannak fel. E kritika miatt fontos kiemelni, hogy a szóban forgó ügy egyetlen jogi problémával foglalkozott, amellyel kapcsolatban a bíróság érvelési stratégiája az volt, hogy végigvette, milyen esetkörök tartoznak a törvényben a „közügyek” fogalmába, és minden egyes esetkör kapcsán igyekezett kimutatni, hogy miért van kizárva azokból a vádlott a közügyektől való eltiltás mellékbüntetés kiszabása nélkül is.¹ Az igaz, hogy a bíróság nem abban az esetkörben idézte az alkotmányt, amelynek kapcsán mindketten ellenkező jogi állásponton vagyunk az ítélkezőkkel, de az érvelés ugyanarra a jogintézményre vonatkozott, és a (szakmai) nyilvánosság előtt is egységes indoklás jelenik meg. Mivel az általam kritizált álláspont kapcsán nehéz lett volna megfelelő jogi érvet találni, ezért feltételeztem, hogy az érvelés más pontjaiban elhelyezett alkotmányos hivatkozás olyan céllal kerülhetett be az indoklásba, hogy az az egész okfejtésnek megfelelő tekintélyt kölcsönözzön.

A levont következtetéssel természetesen lehet vitatkozni; elképzelhető, hogy más okból tartotta fontosnak a bíróság az alkotmányra való hivatkozást, és nem azért, hogy érvelése gyenge pontját ellensúlyozza. Azonban egyrészt ebben a kérdésben én is óvatosan fogalmazok („felmerülhet a gyanú”), másrészt az írásomban szereplő többi bírósági határozat elemzése után védhetőnek tartottam egy bizonyos magyarázatot a problematikus bírói döntések és az ezekben előforduló alkotmányhivatkozások összefüggésére (az alkotmány „álcahálóként” történő használá-

lata), amelyet ez a döntés is alátámaszt. Mivel Hollán Miklós nem cáfolta ezt az általános magyarázatot, ezért továbbra is vállalhatóan látom a konkrét ügyben kifejtett álláspontomat.

6. A legrészletesebb és talán legnagyobb horderejű kritikát a vallásszabadság megsértésével kapcsolatos ügyel összefüggésben fejti ki Hollán Miklós, így a válaszom arányai is ehhez igazodnak.

Észrevételeit azzal a megállapítással kezdi, hogy az alapjogra való hivatkozás nem minősül terjengősnek a bírói indokolásban, mivel „két rendelkezés – egy paragrafus és egy bekezdés – idézése egy huszonnégy szakaszból álló törvényből eltúlzottnak semmiképpen nem tekinthető. Az pedig, hogy a Legfelsőbb Bíróság a hivatkozott három szerzői ív terjedelmű AB határozatból két bekezdést idéz, inkább a »visszafogott« jelzőt érdemelné ki.” Azonban a hivatkozások terjedelmét nem a hivatkozás forrásaként szolgáló törvény és AB határozat terjedelméhez viszonyítottam (erre még csak nem is utaltam a szövegben). A hivatkozás terjengőssé minősítése két szempontból is igazolható. Egyrészt azért terjengős, mert – ahogyan a közügyektől eltiltás kapcsán már említettem – a magyar bírói gyakorlatban nem szokásos, hogy a bíróságok az alkotmányos alapjogokig vezessék vissza érvelésüket. Holott ezt számos ügyben megtehették, mivel a Btk.-ban szereplő tényállások majd mindegyike, közvetve vagy közvetlenül, valamelyik alapjogot védi. Különösen szembetűnők az alapjogi érvelés minőségével kapcsolatos problémák az eredeti cikkben ennek az ügynek az elemzését követően taglalt döntésekben. A „faji csoport elleni büntett” és a „közösség elleni izgatás” körében úgy tűnt, kívül rekedt a bíróságok figyelmén, hogy a törvényalkotó az e tényállások által védett „jogtárgyak” (az emberi méltóság és az egyenlőség) számára is „széles körű védelmet kívánt biztosítani” (EBH 1999. 2.).

Másrészt akkor is terjedelmesnek kell minősíteni az alapjogi hivatkozásokat, ha csupán a szóban forgó döntés indokolásához viszonyítjuk azokat. Annak indokolására ugyanis, hogy a megállapított tényállás besorolható-e a lelkiismereti és vallásszabadság megsértésének büntetőjogi kategóriájába, mindössze tizenkét viszonylag tömör bekezdést szentel a Legfelsőbb Bíróság, és ebből öt bekezdést tesz ki a vallásszabadság védelmét biztosító törvényi és alkotmánybírói rendelkezések szó szerinti hivatkozása. Természetesen nem a számbeli arányokat találtam problematikusnak, hanem azt, hogy az alkotmányos hivatkozások ellenére meglehetősen hiányos a jogi indoklás. Ahogyan az eredeti cikkemben írtam: a bíróságnak ki kellett volna térnie arra, hogy a garázdaság és a személyi szabadság megsér-

tése egymáshoz való viszonyában miért folytat el-
lentétes gyakorlatot egy másik alapjog (a mozgássza-
badtsághoz való jog) kárára, azaz miért tekinti fonto-
sabbnak a vallásszabadságot, mint ezt az utóbbi jo-
gunkat.

Arról sem szólt az ítélet, hogy – a védői hivatko-
zással szemben – miért nem tekintette relevánsnak
a bűncselekmény megállapíthatóságának szempont-
jából a körmenetben résztvevők azon nyilatkozatát,
mely szerint ők nem érezték, hogy vallásuk szabad
gyakorlásában akadályozta volna őket a vádlott. Ezt
a kérdést azért is tisztázni kellett volna, mert van-
nak olyan bűncselekmények, amelyek megvalósulása
nem független attól, hogy az adott cselekmény „el-
szenvédője” miként ítéli meg az őt vélhetően ért jog-
sértést (becsületsértés, rágalmozás).

Szintén „minőségi” hiányként értékeltem, hogy
az alapjogi hivatkozások nem kaptak érdemi szere-
pet az okfejtésben. Hollán Miklós szerint a döntés
alapjogi hivatkozásai mutatják a vallásszabadság je-
lentőségét. A jogtárgy emelt szintű védelmének bi-
zonyítéka, hogy a bűncselekmény nem csupán cél-
zatosan, hanem egyenes és eshetőleges szándékkal is
megvalósulhat. A bíróságnak ezt a megállapítását ő
a büntetőnorma értelmezésének tekinti. Én azonban
nem találok ezt olyan érveknek, amely előrevitte volna
az indokolást. Azt, hogy a cselekmény a szándékos-
ság bármely alakzatával elkövethető, meg lehet álla-
pítani pusztán a törvény szövegéből, és ez elegendő
érv lett volna bárki számára. Az alapjogi hivatkozá-
sok csupán arra szolgálnak magyarázatul, hogy mi-
ért lett ilyen széles körű a törvényi védelem, de to-
vábbi jogi indokot nem jelentettek. Az általam leg-
fontosabbnak tartott kérdésben pedig (mi a jelenté-
se az „akadályozás” kifejezésnek és az miben külön-
bözik a „megzavarástól”) végképp nem láttam, hogy
miben támasztanak alá a bíróság álláspontját.

Ez utóbbi probléma kapcsán Hollán Miklós he-
lyesnek látja a bíróság minősítését, mivel egyértel-
műnek tekinti, hogy a körmenetben mint vallá-
si szertartásban való haladás időleges feltartozta-
tása megvalósítja a szabad vallásgyakorlás akadá-
lyozását. Azt elismerem, hogy túlságosan sarkos és
nem védhető az a megállapításom, amely kizáró-
lag az ellentétes álláspontot minősíti szöveghűnek.
Úgy tudom pontosítani a cikkben szereplő állításo-
mat, hogy a vallásszabadság jogának a bíróság olyan
nagy jelentőséget tulajdonított, amelyre tekintettel
nem tartotta szükségesnek, hogy komolyan fontoló-
ra vegyen az ügyben más jogi indokokat.² Nem vi-
tatom tehát, hogy alátámasztható a bíróság jogi ál-
láspontja, de lehet érvelni ellene is – és nem csak a
védelem által felvonultatott indokok alapján, ame-
lyeket én sem tartottam helytállóknak. Például azzal,

hogy a bírói gyakorlatból eddig más döntési logika
rajzolódott ki (lásd a fentebb említett példát a garáz-
daság és a személyi szabadság megsértésének viszo-
nyát illetően), vagy azzal, hogy a vallás gyakorlásá-
nak körmenetben történő kifejezését senki tekinte-
tében nem akadályozta meg a vádlott, és erre figye-
lemmel értelmesen felvethető az a kérdés is, hogy
magával a körmenettel kapcsolatos korlátozó hatású
erőszakos vagy erőszakkal fenyegető minden cselek-
mény a vallás gyakorlásának akadályozását jelenti-e.
Ha ez így van, akkor miért tapasztalhatjuk azt, hogy
az egész igazságszolgáltatási rendszerünk érzéketlen
a gyülekezési jogot hasonlóan vagy még durvábban
megsértő cselekmények iránt? A közelmúlt ilyen jel-
legű ügyeinek egyike kapcsán sem hallottam arról,
hogy bármelyik jogalkalmazó szerv alkalmazta vol-
na az egyesülési és gyülekezési szabadság megsérté-
se Btk.-beli tényállását – holott az elkövetési maga-
tartása lényegében ugyanaz, mint a vallásszabadság
megsértésének. Akkor lenne jogosulatlan az indo-
kolással kapcsolatos negatív értékelésem, ha a Leg-
felsőbb Bíróság által elvi jelentőségűnek ítélt dön-
tésben megtalálható lenne a válasz arra, hogy miért
érdemel a vallásszabadság kitüntetett védelmet más
alapjogokhoz képest.

Hollán Miklós azt is felrója nekem, hogy a ha-
tározaton számon kértem az objektív tényállási ele-
mek összevetését a törvény szövegével. Amint írja:
„A Legfelsőbb Bíróságnak [a felülvizsgálati kérelem]
elbírálása során nem azt kell részletesen indokolnia,
hogy a terhelt miért követte el bűncselekményt, ha-
nem arról kell számot adnia, hogy a jogerős határo-
zatot hozó bíróság jól értelmezte és alkalmazta-e a
tényállást.” A Legfelsőbb Bíróság helyesen tette, ír-
ja még, hogy a felülvizsgálat körében a védelem által
felvetett kérdésekre fókuszált.

Az akkor hatályos Be. azonban azt tartalmazza,
hogy a minősítés törvényességét akkor is vizsgálni
kell, ha csupán büntető anyagi jog megsértésére hi-
vatkozik a kérelem (ahogyan ebben az esetben is tör-
tént). A vitatott határozatban pedig maga a Legfel-
sőbb Bíróság szögezte le, hogy „[a] felülvizsgálat so-
rán a Legfelsőbb Bíróság elsősorban azt látta vizsgá-
landónak, hogy a terheltnek a tényállásban rögzített
magatartása a Btk. 174/A. §-ának *b)* pontjában meg-
határozott vallásszabadság megsértése büntetettének
törvényi tényállási elemeit maradéktalanul kimeríti-
e”. (Bár némileg félrevezetően ugyanezt a mon-
datot így folytatja: „avagy e bűncselekmény megál-
lapítására csak a vallásszabadságot sokkal súlyosab-
ban sértő, illetőleg kizárólag célzatos elkövetési ma-
gatartások mellett kerülhet sor.”) Erre a törvényi kö-
telezettségre tekintettel hiányoltam, hogy a bíróság
nem adott számot a történeti és a törvényi tényállás

viszonyáról. Az sem világos számomra, miként gondolta a válaszcikk szerzője eldönteni, hogy helyesen alkalmazta-e a bíróság a tényállást anélkül, hogy a történeti tényállás elemeit ne vetnénk össze a törvényszöveggel.

7. Mindent együttvéve olyan kritikának tekintem Hollán Miklósét, amelynek voltak számomra hasznosítható és megfontolandó mozzanatai. Felhívta a figyelmet arra, hogy bizonyos következtetéseimet jobban és más oldalról is alá kell támasztanom. Ezt a válaszómban igyekeztem is megtenni. A bírálat hatására egy esetben érvelésem lényegét tekintve megváltoztattam az álláspontomat (a halállal is büntetendő cselekmény kérdésében), egy alkalommal az általam adott értékelésen finomítottam (a vallásszabadság megsértésének ügyében), illetve egy tárgyi tévedésemet korigáltam (a Legfelsőbb Bíróság álláspontjának „revidálása” a BH 2006. 107. számú döntésben). Hasznos volt az írás azért is, mert megvilágította számomra, hogy szükséges egy további kategóriával bővítenem az általam felállított tipológiát – bár nem a Hollán Miklós javaslata szerintivel, hanem azzal az esettel, amikor a bíróság figyelmen kívül hagyja, mely jogi következtetés lenne összhangban az alkotmány rendelkezéseivel, holott alkalmaznia kellene az alkotmányértelmezés eredményét.

Úgy vélem azonban, a kritikának van egy komoly hiányossága: nem vette figyelembe, hogy a bemutatott döntéseket egymással összefüggésben elemeztem tanulmányomban, és az így kirajzolódó gyakorlatot ábrázoltam. Ezért az egyes esetekből levont következtetéseimet alátámasztják a más döntések vizsgálata alapján tett állításaim. A megalapozott kritikához két ízben hiányzott az, hogy Hollán Miklós erre a kontextusra is figyeljen (az alkotmányos hivatkozások terjedelme a vallásszabadság megsértésének ügyében, valamint az alkotmány „álcahálóként” történő használata a közügyektől eltiltással összefüggésben).

Szintén az általános áttekintés hiánya miatt nem tudom, hogy pontosan mi a Hollán Miklós álláspontja a végkövetkeztetéseimre illetően. A válaszcikk elején ugyanis rögzíti, hogy tévedéseim sokszor olyan mértékben súlyosak, hogy „kihúzzák a szőnyeget” a bírói gyakorlattal kapcsolatos kritikám alól. Erre a felvetésre nehéz válaszolnom, mert nem

olyan konkrét, mint az írásában tételesen megfogalmazott bíráló megjegyzései, nem derül ki belőle, hogy csupán a részletes kritika alá vett esetekben tartja tévesnek az általam adott elemzéseket, illetve besorolásokat, vagy e tévedések következtében magát az általam felállított tipológiát és az erre alapozott egész értékelést tartja elhibázottnak. Ha az első értelmezés a helytálló, akkor ezzel bizonyos esetekben egyetértek, és felül is vizsgáltam az álláspontomat. A megfogalmazás alapján azonban – a bírói gyakorlattal szembeni kritikámról beszél – inkább az látszik valószínűnek, hogy Hollán Miklós a végkövetkeztetésemet tartja bizonytalan lábakon állónak. Ezt a tételt azonban nem sikerült igazolnia. Azért nem, mert az általam vizsgált esetek közül mindössze hatot emel ki (és ahogyan igyekeztem kimutatni, ezek többségében nem tartom helytállónak a kifogásait), és nem szól arról semmit, hogy a többi ügy elemzéséből levont következtetéseim alapján tartható-e a három attitűd elkülönítésével kapcsolatos álláspontom. Ehhez valami olyasmit kellett volna bizonyítania, hogy az általam bemutatott büntetőjogi döntések alapján nem rekonstruálható e három bírói attitűd, illetve rekonstruálható ugyan, de nem szolgálhatnak a bírói gyakorlat és az alkotmány viszonyának adekvát értelmezési keretként. Ezzel azonban a válaszcikk adós maradt.

JEGYZETEK

1. A külföldi kitüntetés elfogadásának vonatkozásában pedig azt mutatta ki a bíróság – helyesen –, hogy nem lenne jogi relevanciája a magyar bíróság általi eltiltásnak.
2. Elszakadva a büntetőjogtól, ennek a tételnek a további igazolása szempontjából fontos lehet a Legfelsőbb Bíróság egy másik ügyszakos tanácsának egyik közelmúltbeli döntése, amely az újsághírek szerint nem adott helyt egy olyan keresetnek, amely egy már régóta lakott emeletes házak közé néhány éve épített templomban folyó harangozás korlátozására irányult (mivel annak erős hangja a korai órákban zavarta a környéken lakók nyugalma). Sajnos az idő rövideje miatt a döntés szövegét nem tudtam megszerezni, de őszintén érdekelne, hogy milyen érvekkel támasztotta alá döntését a bíróság.